

Олександра КРИЖАНОВСЬКА,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
ОП «Фотомистецтво та візуальні практики»
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
Науковий керівник:
Галина ТОБІЛЕВИЧ,
доцент кафедри образотворчого мистецтва,
дизайну та методики їх навчання
ТНПУ імені В.Гнатюка,
кандидат мистецтвознавства, доцент
Тернопіль, Україна
sasakrizanovska0@gmail.com

РОЛЬ ФОТОГРАФІЇ В ЕТНОКУЛЬТУРІ: МІЖ ДОКУМЕНТОМ ТА ІДЕНТИЧНІСТЮ

Фотографія посідає важливе місце в дослідженні, збереженні та трансляції етнокультурної спадщини. Вона виступає не лише як візуальний документ, а й як інструмент формування етнічної ідентичності, пам'яті й комунікації між поколіннями. Фотографія розглядається як медіа, що фіксує й водночас конструює культурні коди, традиції, ритуали та символи. Аматорська та етнографічна фотографія має особливу роль в контексті локальних культурних практик.

Починаючи з другої половини XIX століття, світлини стали потужним інструментом візуалізації соціокультурних процесів. Вони використовуються в етнографії, культурології, антропології, як засіб дослідження та верифікації матеріалу, однак роль фотографії в етнокультурі виходить далеко за межі документального фіксування: вона також формує уявлення про «своє» й «чуже», впливає на самоідентифікацію спільнот і сприяє формуванню колективної пам'яті.

Слугуючи візуальним доказом культурного розмаїття, фотографія фіксує ті елементи культури, які не завжди можливо описати текстом: тканини, вишивку, орнаменти, а також композицію свят, ярмарків, ритуальних заходів.

Саме ці візуальні деталі часто несуть ключові етнокультурні коди. Однак варто розуміти, що етнографічна фотографія не є нейтральною. Вибір об'єктів зйомки, ракурс, композиція — усе це залежить від позиції дослідника, його бачення. Можна вважати, що фотознімки є не лише дзеркалом культури, а й інтерпретацією, відіграючи ключову роль у передачі традицій та формуванні історичної пам'яті в межах етнокультурних спільнот. Родинні альбоми, світлини свят і ритуалів, портрети предків — усе це формує візуальну історію роду, села, громади.

У багатьох традиційних культурах фотографія стає частиною ритуалів: весільні, похоронні фото, знімки на релігійні свята мають не лише документальне, а й символічне значення. Такі фото служать «іконографією пам'яті», що закріплює соціальні ролі, ієрархії, зв'язки поколінь.

Сучасні умови оцифрування архівів і створення цифрових музеїв дозволяють розширити функцію фотографії: вона стає доступною для ширшого кола людей, сприяє реконструкції етнічної ідентичності, особливо в діаспорах. Фотографія також може бути засобом конструювання образу «етнічного» як екзотичного, чи традиційного. Це прослідковується в туристичній фотографії, фольклорних фестивалях, мас-медіа, де часто відтворюються спрощені або романтизовані образи народної культури. З одного боку, це сприяє популяризації культури, з іншого, — існує ризик редукції складної культурної системи до кліше: вишиванка, дівоча коса, керамічний глечик. Таке «візуальне етно» може втратити зв'язок із живою традицією, проте у відповідь на зовнішні стереотипи етнічні громади все активніше використовують фотографію для саморепрезентації.

Особливої уваги заслуговує аматорська фотографія. На відміну від професійної етнографічної, вона зазвичай не має дослідницької мети, але фіксує важливі події: свята, весілля, хрестини, поїздки до родичів, ярмарки. У сукупності такі знімки створюють альтернативну етнографію.

Знімки з сільських архівів 1960–1990-х рр. показують, як відбувалася трансформація традиції в умовах модернізації: наприклад, поєднання народного

вбрання з елементами радянської чи сучасної моди. Цей пласт візуального матеріалу є особливо цінним для реконструкції етнокультурних змін, які не були зафіксовані офіційною наукою та відкриває нові можливості для збереження і трансляції традиції. Безумовно це також може викликати питання автентичності, поверхневості та комерціалізації культурних символів. У цьому контексті важливо розрізнати глибокий культурний досвід і маркетингове використання етнічного стилю як бренду.

Цифрові технології відкривають нові можливості для збереження та трансляції етнокультурної традиції, зокрема через соціальні мережі, візуальні платформи та цифрові архіви. Разом із тим постає низка викликів, зокрема проблема автентичності представлених образів, поверхнєве відтворення традиційних елементів та їх комерціалізація. Особливої актуальності набуває питання використання етнічної символіки як естетичного бренду, що може призводити до втрати її первісного значення. У цьому контексті важливо розрізнати між глибинним культурним досвідом і маркетинговим підходом до візуального оформлення «етнічного».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Довбуш О. Що там, за чорнотою негативу? Краєзнавчий блог Чернівецької обласної універсальної бібліотеки. URL: http://magiabukoviny.blogspot.com/2018/03/blog-post_26.html (дата звернення: 13.10.2025).
2. Сімчук О. Світлопис на згадку. З чого починалася українська фотографія. Амнезія. 05.03.2021. URL: <https://amnesia.in.ua/early-photographers> (дата звернення: 13.10.2025).

